

เทศน์เช้า วันที่ ๒๖ เมษายน ๒๕๕๖

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสฺนฺโต

ณ วัดสันติธรรมาราม ต.คลองตากต อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

ฟังธรรม ต้องฟังธรรมนะ การฟังธรรมมันเป็นการชำระจิตใจ จิตใจเราขุ่นมัว จิตใจเราไม่เข้าใจเรื่องสภาวะธรรม เรื่องสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นจากใจของเราเองนะ เราก็ไม่เข้าใจ ที่เราไม่เข้าใจ เพราะว่าเราไม่เคยเห็นสภาวะธรรมตามความเป็นจริง ธรรมเป็นจริงนั้นธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามันเป็นความจริง จริงคือมันชำระหัวใจได้ หัวใจมันจะมีความสุขสดชื่น มีความสุขของมัน มีความสุขของใจ

แต่พวกเรานี้ใจลุ่มๆ คอนๆ มีความสุขชั่วคราว ความสุขเพราะเราพอใจ เราพอใจสิ่งใดเราก็มีความสุขสิ่งนั้น แต่ถ้าเราไม่พอใจสิ่งใด เราก็จะขัดใจมาก เวลาเราขัดใจ ใจตรงขัดใจนี้เราแก้ไขไม่ได้

แต่ตรงที่เราพอใจ เห็นไหม บุญกุศลเป็นสิ่งที่ทำให้เรามีความสุขขึ้นมา คนเรานี้ใฝ่ดี มีความใฝ่ดีทุกคน อยากมีความดี อยากทำคุณงามความดี แต่คุณงามความดีของเรามันเป็นคุณงามความดีของเรา

ดูสังเกตโลกได้ไหม? โลก เห็นไหม ผู้ที่ไม่สนใจในศาสนาก็มีมากมาย ผู้ที่สนใจในศาสนา ก็มี ผู้ที่เข้าไปประพฤติปฏิบัติก็มี ส่วนนี้มันเป็นขอดเรียวแหลมเล็กไปเรื่อยๆ เพราะมันมีส่วนน้อยเข้าไปเรื่อย

การประพฤติปฏิบัติธรรม การทำสมาธินี้แสนยาก แสนยากนะ ทำสมาธิสงบขึ้นมา แต่การรักษาไว้ยากกว่า เหมือนชีวิตมนุษย์ การเกิดเป็นมนุษย์นี้แสนยาก เพราะอะไร? เพราะว่าสัตว์นะ จิตวิญญาณแสวงหาที่เกิดมีมหาศาลเลย แต่เกิดไม่ได้สนใจปรารถนาเพราะว่าเขาไม่มีบุญกุศล

บุญกุศลคือศีล ๕ ใจ มีศีล ๕ มนุษย์สมบัติ ถ้ามนุษย์สมบัติจะเกิดเป็นมนุษย์ขึ้นมา แล้วเกิดเป็นมนุษย์แล้วเกิดในประเทศอันสมควร เห็นไหม คือมีศาสนธรรม ศาสนธรรมคือคำสั่งสอนคือ

พิธีการ สิ่งที่มีพิธีการคือมียา โลกถ้ามียาก็มีเหยี่ยวยาได้มันก็มีความหวัง ถ้าโลกไม่มียามันก็ไม่มี ความหวัง

สิ่งที่ว่าเขาแสวงหากันไปนะ เขาเกิดเป็นมนุษย์ขึ้นมา ถ้าไม่พบพระพุทธศาสนาก็ดำรงชีวิต ไป แล้วก็ต้องชีวิตแกนๆ ไปอย่างนั้น แต่การศึกษา โลกเดี๋ยวนี้มันเป็นไปได้ไวมาก เห็นไหม ฟุ้ง เขามาบวชมากเพราะอะไร? เพราะเขาศึกษาธรรม ศึกษาในตำรับตำราแล้วมันน่าสนใจ

แต่ของเรามันมีตำราอยู่แล้วเราใกล้ชิดอยู่กับศาสนา แต่เราห่วงชีวิตของเรามากเกินไป เราห่วง ชีวิตของเรา ห่วงความเป็นไปของชีวิต ชีวิตนะต้องมีความสำเร็จในชีวิต ชีวิตเราเกิดขึ้นมาแล้วต้องมีหน้าที่การงานสมความหน้าที่การงานขึ้นมา เราห่วงตรงนั้น

สิ่งที่ตรงนั้นมันเป็นจุดใหญ่ เราถึงทำตรงนั้นปั๊บ เราเลยมองข้ามหัวใจไป ทุกคนเรื่องของ วัตถุ เรื่องของการอาศัยของใจ ปัจจัยเครื่องอยู่อาศัยสำคัญที่สุด การเทียบหน้าเทียบตาของสังคม โลก โลกเรานี้เทียบหน้าเทียบตา มันเป็นความสมมุติของโลก

โลกเรา เห็นไหม มนุษย์เรานี้เกิดมาปั๊บ มนุษย์นี่ฉลาด ฉลาดขึ้นมาสร้างกติกาสังคมขึ้นมา กฎหมายต่างๆ บัญญัติขึ้นมา แล้วเราก็ตัดกติกาสังคม ความเสมอภาคของมนุษย์ ความเป็นไป ของมนุษย์ ความคิดอย่างนั้นมันเป็นปัจจัยเครื่องอาศัย เราไปเกาะเกี่ยวกับสิ่งนั้นหรือมองข้ามภาวะ ของใจไป มองข้ามเรื่องของหัวใจของในร่างกายเรา ว่าความจริงความสุขความทุกข์อันนี้มันเป็น ภายใน

คนสังคมจะเทียบหน้าเทียบตาขนาดไหน ถ้าเราทุกข์เราก็ทุกข์ของเรา เราเทียบหน้าเทียบตา จนเกินหน้าเกินตาเขาไป ถ้ามีความทุกข์ก็ทุกข์ของเรา ถ้ามีความสุขก็สุขของเรา สุขประสาโลก เห็นไหม โลกนี้ให้มีความสุขพอเจ้อจันกันไปตามประสาโลก เกิดขึ้นมาพอสมหวัง หวังแล้ว สมหวังก็เป็นความสุขความสมหวัง

แต่ความสมหวังนั้นเป็นอนิจจัง สรรพสิ่งนี้เป็นอนิจจัง สรรพสิ่งนั้นไม่มีสิ่งใดคงที่ ไม่มี ความพึ่งพาอาศัยได้เลย แต่สิ่งที่เป็นนามธรรม เห็นไหม หัวใจของเรามันจะพึ่งพาอาศัยได้เพราะ มันปล่อยวางต่างๆ มันมีความเกิดดับขึ้นมา มันทำให้มีความทุกข์ขึ้นมา การเกิดดับทำให้ยึดมั่นถือ มั่น

สิ่งที่ยึดมั่นถือมั่นนี้เพราะใจมีความต้องการ ใจรับรู้ นี้คือใจ แต่สิ่งที่มันเข้าไปรู้สภาวะตามความเป็นจริง มันปล่อยวางขึ้นไป ปล่อยวางการเกิดดับ แต่สภาวะรู้มันมีอยู่ สภาวะรู้สิ่งที่มีอยู่ เห็นใหม่

ผู้ที่ทำงานเสร็จแล้ว งานเสร็จแล้ว ทำงานเสร็จแล้วเหมือนเราทำงานบ้าน ถ้างานเสร็จแล้ว เราจะมีความสุขสบาย แต่ก็ต้องทำใหม่ตลอดไป แต่ในหัวใจถ้าทำมันเสร็จแล้ว มันเสร็จสิ้นไปเลย การเกิดดับนั้นเป็นสิ่งที่มิได้อยู่แต่เราไม่เอามัน มันเป็นสภาวะที่มีผ่านไปผ่านมา ผ่านไปผ่านมาแต่ไม่มีภาวะ ไม่มีความยึดมั่นถือมั่น ไม่มีสิ่งเกาะเกี่ยว

สิ่งที่เป็นอารมณ์ก็ผ่านไปผ่านมา สิ่งนี้มีอยู่ ถ้าเรายังไม่ตาย สิ่งนี้มีอยู่ ถึงว่าเป็นภารา หเว ปรณกฤษณะ ชั้นนี้เป็นอยู่ สิ่งที่มีอยู่คงที่ของมัน สิ่งที่มีอยู่คงที่ คงที่ในสภาวะของมนุษย์นะ ถ้าตายไปแล้วสถานะมันเปลี่ยนไป ชั้นก็เปลี่ยนไป การเปลี่ยนสถานะ เป็นเทวดาก็ชั้น ๔ เห็นใหม่ ชั้น ๕ ร่างกายของมนุษย์ไม่มีแต่มีร่างกายทิพย์ ชั้น ๕ ก็ได้ ชั้น ๔ ก็ได้ เป็นพรหมขึ้นมาชั้น ๑

ความเป็นไปนี้มันมีคงที่เพราะสิ่งที่เป็นภาวะ สิ่งที่ยังเป็นภพอันนั้นอยู่ แต่ถ้าเปลี่ยนสภาวะไป อันนี้ก็เปลี่ยนไป เปลี่ยนไปตามสภาวะบุญกรรม แต่ถ้าผู้ที่ทำงานเสร็จแล้วจะไม่มี การเปลี่ยน จะมีสภาวะอยู่เพราะเรามีชีวิตอยู่เท่านั้น ถ้าชีวิตนี้ตายไปก็สิ้นสุดกันไป

ถึงว่าสุอุปาทิเสสนิพพาน สะคือเศษส่วนที่มีอยู่ เศษส่วนเป็นภารา หเว ปรณกฤษณะ มีเหมือนกัน พระอรหันต์ก็มีความคิดมีความต้องการเหมือนเรา องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสรู้แล้วก็ยังบิณฑบาตฉันอยู่ตลอดไป เห็นใหม่ เวลาเจ็บไข้ได้ป่วยก็หมอชีวกรเป็นผู้รักษาอยู่ สิ่งนี้มีอยู่ มีอยู่โดยสถานะขึ้นมาเพราะเราเกิดเป็นมนุษย์

นี่มนุษย์สมบัติ มีสิ่งนี้แล้วเอาสิ่งนี้มาค้นคว้า มาพิจารณาของเราขึ้นไป เราก็มองสิ่งนี้ แต่น่า สดลสังเวชเรื่องของโลก เห็นใหม่ มองย้อนกลับไปโลก โลกเขาไม่สนใจกัน เขาปล่อยให้ชีวิตนี้ ล่วงไปๆ วันคืนล่วงไปๆ ชีวิตนี้ก็สิ้นไปๆ โอกาสของเขา เขาทำลายโอกาสของเขาเอง

แต่โอกาสของเรา เรามีชีวิตอยู่ เราศึกษาสิ่งนี้ เราต้องการประพฤติปฏิบัติของเรา เรามีโอกาสของเรา โอกาสคือมีลมหายใจเข้าและลมหายใจออกนี่นะ ถ้ามีลมหายใจเข้าและลมหายใจออก มันมีไออุ่น มันมีพลังงานทำให้ร่างกายยังเคลื่อนไหวได้

แต่ถ้าลองขาดลมหายใจขึ้นไปบ้าง ลมออกไปไฟออกไป สิ่งนี้ร่างกายจะแข็งทื่อไปเลยนะ สภาพศพไปทำอะไรไม่ได้ โอกาสนั้นไม่มี จิตวิญญาณก็ต้องไปสถานะใหม่ จิตวิญญาณออกจาก ร่างไปสถานะใหม่ต่อไป นั่นเขาเป็นไป

แต่ขณะที่ในปัจจุบันมีลมหายใจเข้าและลมหายใจออก โอกาสของเรามีอยู่ เรากลับมา ประพฤติปฏิบัติธรรม เราพยายามค้นคว้าสิ่งนี้ มันเป็นเรื่องของความมีศบอดของใจ ถ้าคนไม่สนใจนะ

การปล่อยวาง ความเข้าใจเรื่องการปฏิบัติธรรม เห็นใหม่ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สอนให้ปล่อยวาง เราก็ปล่อยวาง ปล่อยวางแบบโลก เห็นใหม่ ปล่อยวางแบบไม่ต้องการสิ่งใดเลย ปล่อยวางโดยไม่ต้องทำอะไร โลกเราว่างอยู่ เราทำสภาวะใจของเราให้ว่างไปอย่างนั้น สภาวะของเขา ปล่อยวางของเขา ปล่อยวางโดยไม่ต้องทำอะไรเลย

แต่การปล่อยวางขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าปล่อยวางโดยมักคอรียสัจจัง เห็นใหม่ ด้วยความเพียรชอบ ปล่อยวางทำไมมีความเพียรชอบล่ะ? ความเพียรนั้นเป็นการปล่อยวางใหม่? ถ้าเราปล่อยวาง เราต้องไม่ทำอะไรเลย มันถึงจะไม่มีสิ่งใดเลย เพราะมันไม่เป็นความเพียรชอบ

แต่ถ้าสิ่งใดเป็นความเพียรชอบ ความเพียรชอบชอบจากภายใน จะมีการเกิดการปล่อยวาง เหมือนนักวิทยาศาสตร์ นักวิทยาศาสตร์นี้รู้สภาวะสิ่งต่างๆ รู้เรื่องสารเคมีต่างๆ แล้วเข้าใจ เข้าใจ แล้วเรารู้มีความเข้าใจ เหมือนกับนักวิทยาศาสตร์ เหมือนกับแม่ครัว เห็นใหม่ แม่ครัวมีความชำนาญมาก ทำอาหารไม่ต้องใช้ตำราเลย ทำสูตรด้วยความชำนาญของใจ ทำนะ สิ่งนี้ติดอยู่

สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา สภาวะธรรมเกิดขึ้นมา เกิดขึ้นจากการกระทำของเรา แต่ติดสิ่งนี้ไม่ได้ ถ้าทำครัวอยู่ ครัวยังไม่เสร็จ ยังไม่เสร็จงาน ถ้าเราทำครัวอยู่ เสร็จงาน เห็นใหม่ เก็บล้างเสร็จแล้ว สรรพสิ่งนี้เสร็จแล้วถึงจะเป็นผู้เสร็จงาน นี่ก็เหมือนกัน สิ่งที่เกิดขึ้นเป็นความเห็นการเกิดดับ เป็นภาวนามยปัญญา มันเป็นการที่ว่าเราอยู่ในครัว เราทำครัวอยู่

ถึงว่ามันเป็นสัมปยุต สิ่งที่ว่าป็นมัชฌิมาปฏิปทา จิตนี้จะรวมตัวแล้วสัมปยุตเข้าไป แล้ว วิปยุตคลายออกมา เห็นใหม่ มรรค ๔ ผล ๔ มันรวมตัวกัน มรรคหยาบฆ่ามรรคละเอียด มรรค

อย่างโศคาปัตติมรรค สกิทาคามิมรรค อนาคามิมรรค มรรคนี้หายยาก แล้วเป็นอรหัตตมรรคนี้ มันจะละเอียดเข้าไปเป็นขั้นตอนเข้าไป

นี่ทำงานเสร็จเป็นขั้นเป็นตอนเข้าไป มันถึงจะมีขณะจิต ขณะของจิตที่มันพลิกสภาวะ เปลี่ยนไป เห็นใหม่ ความว่างอย่างนี้ ความว่างองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ารู้สภาวะความว่าง อย่างนี้ รู้ความว่างจากการกระทำ

แต่พวกเราเข้าใจว่าความว่างคือการปล่อยวางแล้วมีอยู่ความว่าง จนไม่ต้องทำบุญ เห็นใหม่ ผู้ที่ไปทำบุญคิดในบุญกุศล ผู้ที่คิดในบุญกุศลยังไม่ใช่นักปฏิบัติจริง เราเป็นนักปฏิบัติ เราไม่เอา อะไรสิ่งใดเลย เราปล่อยวางหมดเลย

นั่นเป็นความว่างของกิเลส กิเลสนี้เป็นความว่างว่างแบบนี้ ว่างแบบไม่ทำอะไรเลย ว่างแบบไม่ได้สร้างคุณงามความดี เราต้องว่างจากการสร้างคุณงามความดีขึ้นมา คุณงามความดีเกิดขึ้นมาจากการประพฤติปฏิบัติ ความเพียรชอบ การงานชอบ งานนี้ งานมันจะชอบขึ้นมา ถ้างานชอบ มันจะมีสัมมาสมาธิมีความเห็นชอบขึ้นไป สิ่งนี้จะเป็นสัมมาหมด เป็นสัมมาจะเป็น ความชอบจากภายใน

นี่มันเกิดขึ้นจากการประพฤติปฏิบัติ นี่ภาวะของใจ วุฒิภาวะของใจที่มันเจริญขึ้นๆ อย่างนี้ ใจ มันถึงเห็นความหยาบเห็นความละเอียดของใจเป็นขั้นเป็นตอนเข้าไป มันจะเห็นความหยาบ มันถึงสื่อกันได้ เวลาที่ครูบาอาจารย์สนทนาธรรมกัน เห็นใหม่ ผู้ที่ได้โศคาบันพุดถึงสภาวะของ โศคาบันนี้ไม่รู้สกิทาคามี ผู้ที่ได้สกิทาคามีก็ไม้อานาคามี ผู้ที่ได้อานาคามีไม่รู้อรหัตตมรรค

นี่สภาวะใจของสูงสูงอย่างนั้น มันสูงขึ้นมาเป็นขั้นเป็นตอนขึ้นมา ถึงว่ามันปล่อยวาง มันปล่อยวางเป็นขณะจิต มันปล่อยวางเป็นอย่างนั้น ทุกๆ คนต้องเป็นเหมือนกัน ผู้ที่ปฏิบัติจะเหมือนกันหมด ถึงสื่อความหมายได้ สื่อความหมายได้เพื่อมาจบโครงการ

จิตมันปล่อยวางมันจะปล่อยวางสภาวะนั้น มันจะเกิดการปล่อยวาง สิ่งที่ปล่อยวาง ใครเป็นคนปล่อยวาง? จิตนี้ปล่อยวางธาตุขันธ์เป็นขั้นเป็นตอนเข้าไปจนถึงตัวจิตเองก็ต้องไปปล่อยวางจิต ถ้าไม่ปล่อยวางจิต ตัวนั้นมันเป็นตัวรู้สภาวะเขา มันละเอียดลึกซึ้งขนาดนั้น

นี่ภาวะของใจ การทำสมาธิ การทำความเพียรนี้แสนยาก แต่การทรงไว้นี้ยากกว่า เห็นไหม การทรงไว้ ถึงต้องมีความเพียร ถึงต้องมีสติ สมาธิ เห็นไหม ถึงต้องมีความเพียรชอบ สมาธิชอบ ความระลึกรชอบ ชอบอยู่ในการทำงานของเร

ในการทำงานของเรานะ คนที่ประพฤติปฏิบัติอยู่ เติบจนกรมอยู่ทั้งวันทั้งคืน ใครเขาจะไปรู้ ด้วยกับคนที่เติบโตจนอยู่ เป็นงานสิ่งใด งานจากภายใน มันเป็นงานจากภายใน

ดูอย่างช่างทำงาน เห็นไหม ช่างที่ละเอียดขึ้นมา งานที่เขาละเอียดอ่อนเขาต้องใช้ความเพียรของเขา เขาต้องใช้ความชำนาญของเขามาก อันนี้เป็นช่างที่จะประกอบใจ สิ่งที่จะทำใจให้มัน สัมผัสเข้ามา มันยังเป็นความละเอียดอ่อน มันยังต้องใช้ความละเอียดอ่อน ต้องใช้ความรอบคอบ นี่มันถึงต้องการอาศัยเวลา อาศัยธรรมชาติ อาศัยความละเอียดอ่อนของใจ ใจนี้จะย้อนกลับเข้ามา

ถึงว่าการรักษาไว้ การทรงไว้ใจ การทรงสภาวะนี้ไว้ต่อเนื่องไป ความสืบต่อเนื่องไป จนกว่ามันจะปล่อยวางเป็นขั้นเป็นตอน มันจะปล่อยวางบ่อยครั้งเข้าๆ ต้องหมั่นคราดหมั่นไถ

จะปล่อยวางขนาดไหน ถ้ามันไม่ขาด มันยังมีอยู่ สิ่งที่มีอยู่ คั่นคว่าต้องเจอ ของเราซ่อนไว้ที่ ไหน ถ้าเราลืม มันก็ลืมไป แต่ถ้าไปค้นอีกมันก็ต้องเจอ เจอสภาวะแบบนั้น ถ้าซ่อนไว้อยู่ มันถึงว่า เราเก็บงำไว้ เราหลงไป เราไม่เข้าใจ

นี่ก็เหมือนกัน การปล่อยวางเป็นขั้นเป็นตอน มันปล่อยวางสิ่งที่ซ่อนไว้ คือกิเลสมันซ่อน ตัวมันเองไว้ มันหลบซ่อนไว้ ต้องเอาสิ่งนั้นขึ้นมาชำระล้างตลอดไป แยกแยะสิ่งต่างๆ ขึ้น ไปจนถึง ที่สุดแล้ว สิ่งที่ซ่อนไว้เราก็ต้องไปเจอ มันจะไม่มีภาวะสิ่งใดหลบซ่อนในความลึกลับเงื่อนนั้นเลย มันจะปล่อยวางหมด

สิ่งที่ปล่อยวางหมดมันจะขาดออกไป สิ่งที่ขาดออกไปเห็นขั้นกับจิตขาดออกจากกัน สภาวะต่างๆ นี่จบสิ้น นี่งานเสร็จเป็นขั้นเป็นตอน แม้ครวทำครวแล้วเก็บล้างเป็นขั้นเป็นตอน จะมีความสุขมากเพราะมันเป็นอกุศลธรรม สภาวะแบบนี้จะไม่มีเสื่อมอีกเลย

สภาวะที่เกิดเจริญแล้วเสื่อม เห็นไหม สมาธิรักษาไว้ยาก เราทำไว้ยาก เวลามันอยู่ใน ระหว่างการเจริญแล้วเสื่อม ระหว่างก้าวเดินนี้ มันเป็นการต้องรักษาไว้...

ถูกต้อง! สิ่งที่กำลังเดินอยู่ต้องรักษาไว้ ต้องประคองไว้ แต่ถึงที่สุดแล้วไม่ต้องประคองไว้ มันเป็นอกุปปะ มันเป็นสิ่งที่ไม่มีความเสื่อมอีกเด็ดขาด นั่นนะเป็นโสคาบัน สกิทาคามี อนาคามี สิ่งนี้ไม่เสื่อมไปจากหัวใจของผู้ที่ประพฤติปฏิบัติ ใจดวงนั้นมีความคงที่อยู่อย่างนั้นตลอดไป แล้วคงที่เจริญขึ้นไป ก้าวเดินสูงขึ้น ไปจนถึงที่สุด นั่นคือสภาวะธรรมในหัวใจ

นี่โลกเป็นคู่ได้ โลกนี้มันเปรียบเหมือนวัฏวนได้ เห็นไหม กามภพ รูปภพ อรูปภพ สถานะของพรหม สถานะของเทวดา สถานะของสัตว์นรก นี่ก็เหมือนกัน ในมนุษย์เรามีคนเชื่อก็มี คนประพฤติปฏิบัติก็มี คนที่ไม่เชื่อก็มี คนที่โงมตึก็มี

ในเรื่องของศาสนา คนไปสักพระพุทธรูปนี้ทำได้อย่างไร พระพุทธรูปอยู่ในวัดยังไปสักไป ทำลายพระพุทธรูปเพื่อเห็นแก่เงิน เห็นไหม จิตใจของคนมันสูงมันต่ำ ต่ำอย่างนั้น เห็นไหม ในวัฏฏะ เทียบในวัฏฏะออกมา คุณแล้วมันสลดสังเวชขึ้นมา

แล้วเราเป็นคนๆ หนึ่ง มองสิ่งใดก็แล้วแต่เทียบเข้ามาหาเรา แล้วเราเป็นคติเตือนใจ เราจะเป็นอย่างนั้นไหม เราควรทำความดีอย่างนั้นไหม สิ่งที่เป็นความผิดพลาดที่เขาผิดบอด เขาทำนี้ เราสลดสังเวชขึ้นมา เราจะไม่เป็นแบบนั้น คนที่เขาทำคุณงามความดีก็ประพฤติปฏิบัติสูงขึ้นไป เราต้องพยายามทำให้ได้แบบนั้น เป็นครูเป็นอาจารย์ของเรา สิ่งรอบข้างนี้เก็บเป็นประโยชน์ได้หมดเลย ถ้าเรามีปัญญา

สิ่งที่เป็นปัญญานี้ย้อนกลับขึ้นมาทำให้เราเจริญขึ้นมาได้ ถ้าไม่อย่างนั้นก็เลสมันจะเชื่อสิ่งนั้น ก็เลสมันจะต่ำไปๆ เราต้องย้อนทวนกระแสเข้ามา ถึงที่สุดแล้วมันจะชำระใจของเราสิ้นสุดได้ สิ้นสุดได้เพราะอะไร

เพราะมีธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สาวกะ-สาวกผู้ได้ยินได้ฟัง เราเป็นสาวกมีธรรมอยู่แล้ว เรากำลังเดินได้ ของนี้มีเจริญอยู่ มีอยู่แล้วเจริญขึ้นในหัวใจของเรา เราจะทำได้ตามประสาของเรา เอวัง